

RONDLEIDING EN WORKSHOP OVER THEO VAN DOESBURG
IN DE LAKENHAL

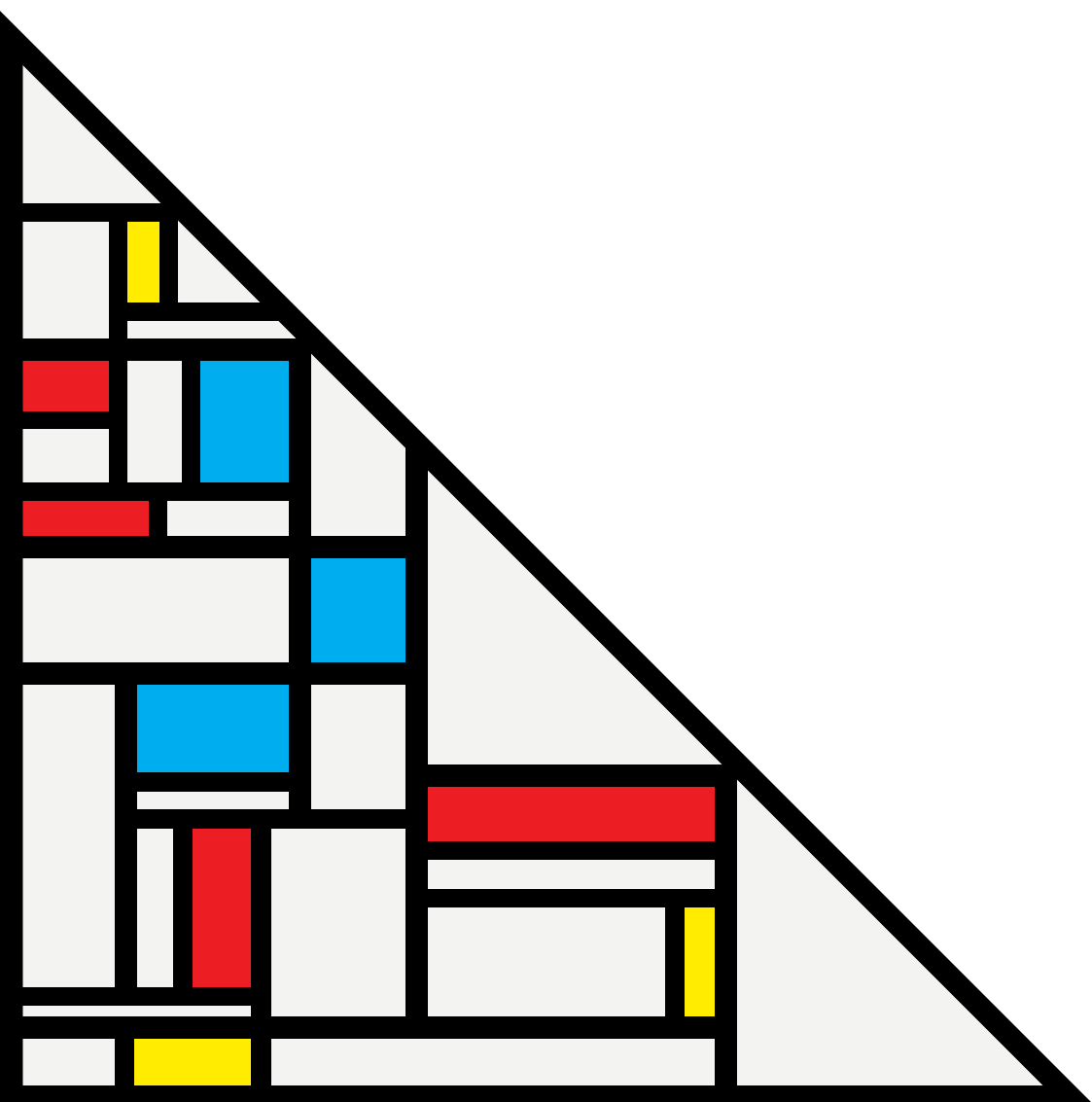
BEMUSED DOOR DOORBEELDEN
DOCENTENHANDLEIDING PROGRAMMA
MUSEUM DE LAKENHAL

CONTACT EN BOEKINGEN

Dit programma kunt u boeken via de website www.bemused.nl
Voor meer informatie kunt u contact opnemen met de afdeling educatie van
Museum De Lakenhal Oude Singel 28-32 2312 RA Leiden
071-5165360 of l.vermond@lakenhal.nl

RONDELEIDING EN WORKSHOP OVER THEO VAN DOESBURG
IN DE LAKENHAL

BEMUSED DOOR DOORBEELDEN
DOCENTENHANDLEIDING PROGRAMMA
MUSEUM DE LAKENHAL

INHOUDSOPGAVE

CONTACT EN BOEKINGEN	P 0	1 INLEIDING	P 4	
2 MUSEUM DE LAKENHAL	P 4	3 AANSLUITING		
BIJ HET ONDERWIJS	P 5	4 VOORBEREIDENDE		
LES	P 7	5 PROGRAMMA IN DE LAKENHAL	P 8	
6 WORKSHOP	P 11	7 VERWERKINGSLES	P 15	
8 SUGGESTIES VOOR VERVOLGOPDRACHT				
P 15	9 TIPS EN LITERATUUR	P 17	COLOFON	P 21

1 INLEIDING

In deze docentenhandleiding vindt u informatie over het programma **BeMused door Doorbeelden**. De geschiedenis van Museum De Lakenhal wordt in vogelvlucht geschetst. De vakken en kerndoelen uit het VMBO onderwijs waar het programma op aansluit, worden aangegeven. Daarnaast informeert de handleiding u over de inhoud van de voorbereidende les en er worden twee suggesties gegeven voor klassikale vervolgoeddrachten. Wij wensen u en uw leerlingen veel plezier met het programma in Museum De Lakenhal.

In het museum makende jongeren kennis met de veelzijdige kunstenaar Theo van Doesburg (1883-1931), waarna ze in een workshop zelf aan het werk gaan. Hierbij worden begrippen zoals: figuratief, abstract en abstraheren behandeld. Het abstract maken van een figuratief beeld noemde Van Doesburg 'doorbeelden'. De leerlingen ontdekken hoe Van Doesburgs abstracte werken zijn ontstaan. Ze bekijken en bespreken niet alleen zijn kunstwerken, maar gaan ook zelf aan de slag met tape, potlood en papier à la Van Doesburg. De nadruk ligt daarbij op het zelf ervaren aan de hand van een praktijkopdracht. Doordat de leerlingen het proces van abstract maken zelf ervaren, zal de informatie beter beklijven.

2 MUSEUM DE LAKENHAL

DE LEIDSE TEXTIELINDUSTRIE Museum De Lakenhal is gevestigd in De Laeckenhalle, het 17de-eeuwse hart van de Leidse lakennijverheid. De Lakenhal diende voor het keuren en verhandelen van lakense stoffen. Laken is een zware wollen stof, met een glad en zacht oppervlak en een dichte structuur. Het Leidse laken werd gemaakt van scheerwol uit Spanje. De lakense stof onderging een ingewikkeld en langdurig procedé van vervilting, ruwen, verven en scheren. Vijf reliëfs aan de voorgevel van De Lakenhal tonen deze werkwijze.

Eind 17de eeuw groeide Leiden uit tot de belangrijkste wolstad van Europa. Bijna tachtig procent van de Leidse bevolking werkte in de textielnijverheid. Begin 19de eeuw startte de industriële revolutie in Europa. In die periode namen machines het werk in de textiel over en kwam er een eind aan het keuren en verkopen van lakense stoffen in De Lakenhal. Vanaf de jaren '60 kwam de concurrentie vooral uit het goedkoop producerende Azië. In 1982 sloot de laatste Leidse garenfabriek haar deuren.

HET MUSEUM Sinds 1874 is De Lakenhal een museum; de stedelijke collectie voorwerpen uit het stadhuis werd in de Lakenhal ondergebracht en voor publiek opengesteld. Sindsdien is het gebouw een aantal keren uitgebreid. De Lakenhal behoort tot de oudste musea van Nederland.

Museum De Lakenhal toont geschiedenis en kunst van Leiden vanaf de 16de eeuw tot heden. De collectie geschiedenis brengt het leven van arbeiders en notabelen in deze textielstad in beeld. Leiden is lang een industriestad gebleven. Duizenden vluchtelingen zochten hier na het ontzet van 1574 een veilig heenkomen en vonden werk in de textielnijverheid.

De kunstcollectie van De Lakenhal geeft een gevarieerd beeld van de ontwikkelingen binnen de Nederlandse kunst, van de middeleeuwen tot heden. Van vele kunstenaars is werk te zien: Lucas van Leyden uit de 16de eeuw, Rembrandt, Jan Steen en Jan van Goyen uit de Gouden Eeuw en Jan Toorop en Theo van Doesburg uit begin 20ste eeuw. Actuele kunstprojecten krijgen de ruimte in het Scheltema Complex aan de Marktsteeg.

3 AANSLUITING BIJ HET ONDERWIJS

VAKKEN UIT HET ONDERWIJS

Het programma 'BeMused door Doorbeelden' is vakoverstijgend. Het sluit aan bij de kunstvakken en het vak geschiedenis uit de bovenbouw van het VMBO t/g:

KUNSTVAKKEN 1

CULTURELE KUNSTZINNIGE VORMING

Deelname aan het programma levert een bijdrage aan het kunstdossier van de leerling.

KUNSTVAKKEN 2

BEELDENDE KUNST & VORMGEVING [EXAMENVAK]

- _ De leerling oriënteert zich op het belang van beeldende kunst en vormgeving in de maatschappij;
- _ De leerling kan basisvaardigheden toepassen die betrekking hebben op communiceren, samenwerken, informatie verwerven en verwerken;
- _ De leerling kan aspecten van de voorstelling en vormgeving zo gebruiken dat ze een bijdrage leveren aan de zeggingskracht van het eigen beeldend werk;
- _ De leerling kan in eigen beeldend werk de aspecten van de voorstelling en de vormgeving benoemen en toelichten;
- _ De leerling kan in beeldend werk van anderen de functionaliteit, de aspecten van de voorstelling, de vormgeving en de culturele en/of historische context benoemen en toelichten;
- _ Het programma is een verdieping van de katernen 3 en 7 van de methode 'ZienderOgen Kunst'.

Het kunstboek 'ZienderOgen Kunst' kunt u gebruiken in de leerjaren 1, 2 en 3 bij de verschillende kunstzinnige disciplines. In het katern 'Reizen' (7) wordt het begrip abstractie behandeld op pagina 9. Het proces van stileren komt aan bod bij het themakatern 'Tekentaal' (3) op pagina 5. In de hierbij behorende opdracht gaan de leerlingen ook zelf aan de slag met stileren.

Zowel tijdens de rondleiding als in de workshop staat het proces van abstraheren centraal. In de rondleiding wordt uitgebreid aandacht besteed aan een 'doorbeelding' van Theo van Doesburg. Het begrip 'doorbeelden' werd ondermeer door Van Doesburg gebruikt voor het stileren van een beeld; van een herkenbare voorstelling maakte hij een volledig abstract beeld. Het gaat hier onder andere om een serie werken met als uitgangspunt het uitzicht vanuit Van Doesburgs atelier op de Leidse Blauwpoortbrug. Deze serie heeft als uiteindelijk resultaat twee volledig abstracte glas-in-loodramen die werden geplaatst in een sociale huurwoning in Rotterdam. Een tweede serie betreft drie portretten van Van Doesburgs vrouw Nelly.

In de workshop wordt een andere doorbeelding van Theo van Doesburg, 'Compositie VIII (De Koe)' behandeld, zie pagina 12-13. Waarna de leerlingen zelf experimenteren met het abstraheren. Ze starten met een duidelijk herkenbare voorstelling, een Leids stadsgezicht, en werken via verschillende stappen naar een volledig abstract beeld toe. Zie voor de exacte opdrachtoomschrijving punt 6 'workshop'.

GESCHIEDENIS [EXAMENVAK]

- _ Exameneenheid: De industriële samenleving in Nederland;
- _ Leerlingen kunnen verschijnselen, historische gebeurtenissen, ontwikkelingen en personen plaatsen in maatschappijtypen;
- _ Leerlingen leren dat een historische gebeurtenis - de sterke industrialisatie - van invloed is op de ontwikkelingen in de beeldende kunst - het begin van het ontstaan van de abstracte schilderkunst in de 20ste eeuw.

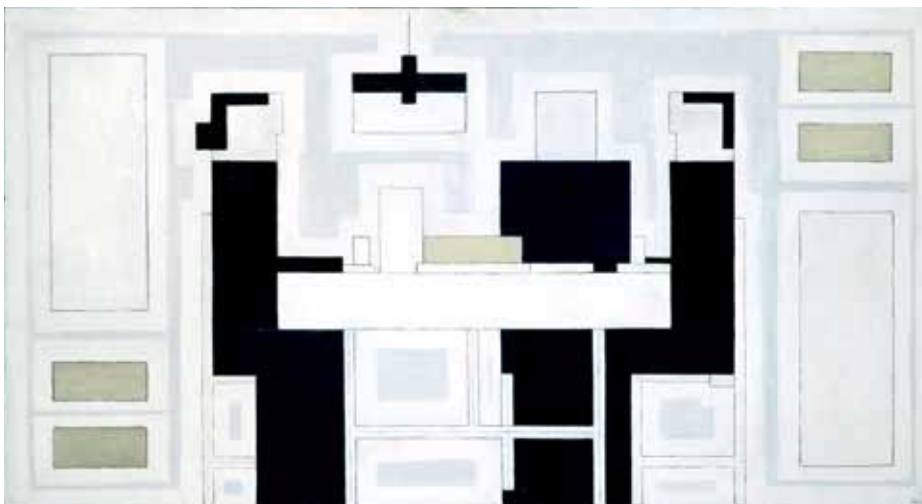
LEERDOELEN EN VAARDIGHEDEN

LEERDOELEN

- _ Leerlingen leren het verschil tussen de begrippen figuratief en abstract;
- _ Leerlingen leren over het leven en werk van de Leidse kunstenaar Theo van Doesburg;
- _ Leerlingen leren om beter te kijken naar beeldende kunst;
- _ Leerlingen ervaren hoe je van een realistisch beeld uit de werkelijkheid komt tot een volledig abstract beeld.

VAARDIGHEDEN

- _ Leerlingen hebben plezier in het maken van een beeldend werk en kunnen dit presenteren;
- _ Leerlingen hebben de mogelijkheden zich beeldend uit te drukken;
- _ Leerlingen kunnen werken vanuit waarneming;
- _ Leerlingen kunnen zich beeldend uitdrukken door middel van kleur, vorm en materiaal;
- _ Leerlingen kunnen begrippen zoals primaire kleuren, reliëf, geometrische vormen en abstractie toepassen in beeldend werk.

Hendrik Valk (Zoeterwoude 1897-1986 Arnhem)
Het Ontbijt, 1921
caseïneverf op eterniet
inventarisnummer S 4877
aankoop, 1992

4 VOORBEREIDENDE LES

LOCATIE IN DE KLAS DUUR 30 TOT 45 MINUTEN DOOR DOCENT

Het programma in het museum is ook zonder voorbereidende les te volgen, maar wij raden u aan om vóór het museumbezoek aan de leerlingen te vertellen wat hen te wachten staat. Zie hiervoor punt 5 'programma in De Lakenhal'.

Dit onderdeel krijgt meerwaarde als vooraf aandacht besteed is aan de kunstenaar die centraal staat. Hieronder vindt u achtergrondinformatie over Theo van Doesburg.

Theo van Doesburg (1883-1931) is bekend door zijn veelzijdigheid als architect, kunstschilder, typograaf, schrijver, dichter, kunsttheoreticus en levenskunstenaar en als oprichter en redacteur van de kunstbeweging De Stijl.¹ Centraal in dit programma staat zijn werk als schilder in de periode dat hij in Leiden woonde. Hij liet zich inspireren door het uitzicht vanuit zijn atelier aan de Kort Galgewater 3. Van Doesburg zei hierover: 'Het uitzicht dat ik heb is zoo prachtig, dat ik vanuit mijn raam de mooiste komposities kan maken.'

EEN CHRONOLOGISCH OVERZICHT VAN VAN DOESBURGS LEVEN IN JAARTALLEN

- _ 1883: Geboren als Christian Emil Marie Kupper in Utrecht
- _ 1897: Zijn moeder hertrouwt met Theodorus van Doesburg
- _ 1900: Christian noemt zich Theo van Doesburg
- _ 1913: Waardering voor de abstracte schilderkunst
- _ 1916: Eerste bezoek aan Piet Mondriaan in Laren
- _ 1916-1921: Woont in Leiden
- _ 1917 -1920: Woont aan het Kort Galgewater 3 in Leiden
- _ 1917: Trouwt met zijn tweede vrouw Helena Milius
- _ 1917-1928: Uitgave van De Stijl. Maandblad voor de moderne beeldende vakken
- _ 1923: Uitgave van het boek 'Wat is dada???'²
- _ 1928: Trouwt met Nelly van Moorsel
- _ 1931: Overlijdt in Zwitserland aan een hartaanval
- _ 1932: Speciale uitgave van De Stijl rondom Theo van Doesburg

HISTORISCHE GEBEURTENISSEN DIE EEN BELANGRIJKE ROL SPELEN IN ZIJN LEVEN

- _ Tot 1890: Industrialisatie in Nederland
- _ 1914-1918: Eerste Wereldoorlog
- _ Na 1918: Nieuwe golf van industrialisatie

Voor meer informatie zie de literatuurlijst op pagina 17.

Bespreek vóór het museumbezoek ook de 'gedragsregels in het museum', zodat u tijdens het bezoek niet onnodig tijd verliest. Zie hiervoor de aandachtspunten onder punt 9 'tips en literatuur'.

5 PROGRAMMA IN DE LAKENHAL

Voor deelname aan het programma wordt (actieve) begeleiding gevraagd van één begeleider op een groep van 15 leerlingen.

DUUR 90 MINUTEN DOOR MUSEUMDOCENT EN WORKSHOPBEGELEIDER

INTRODUCTIE [5 MINUTEN]

Bij meer dan 15 leerlingen wordt de klas in tweeën opgesplitst. De ene helft start in De Lakenhal voor een interactieve rondleiding. De leerlingen worden rondgeleid door een museumdocent die speciaal getraind is in het werk van Theo van Doesburg en zijn tijdgenoten en die ervaring heeft met VMBO leerlingen.

De andere helft van de klas start in het Scheltema Complex (Marktsteeg 1, hoek Oude Singel, 2 minuten lopen vanaf het museum). Scheltema is een centrum voor actuele kunst. De leerlingen volgen er een workshop onder begeleiding van een Leidse kunstenaar. De docent begeleidt zijn groep naar Scheltema. De deur is tijdens tentoonstellingen vanaf 12.00 uur voor publiek geopend. Als u voor die tijd komt of buiten een tentoonstellingsperiode, bel dan aan.

INTERACTIEVE RONDLEIDING IN DE LAKENHAL [40 MINUTEN]

De rondleiding vindt plaats in het museum. Het abstraheringproces in het werk van Van Doesburg staat daarbij centraal. Daarnaast zal een aantal tijdgenoten van Van Doesburg de revue passeren. Tijdens de rondleiding wordt actieve deelname van de leerlingen verwacht. De museumdocent peilt de reacties van de leerlingen en bespreekt alle opmerkingen en vragen.

WORKSHOP IN SCHELTEMA COMPLEX [40 MINUTEN]

De workshop vindt plaats in het Scheltema Complex vlakbij De Lakenhal. Het programma start met een powerpoint-presentatie over 'De Koe: Van figuratief naar abstract' (zie pagina 12-13), waarna de leerlingen in kleine groepjes zelf aan het werk gaan onder begeleiding van een Leidse kunstenaar.

Het proces van abstraheren wordt door de kunstenaar uitgelegd aan de hand van zeven stappen: van het kiezen van een uitzicht tot het presenteren van het eindresultaat; het eigen abstracte werk. Als de leerlingen het eindproduct niet af krijgen, werken ze op school verder onder begeleiding van de docent. Zie punt 6 voor de beschrijving van de workshop.

AFSLUITING [5 MINUTEN]

Aan het einde van het programma komt de klas bijeen op het voorplein van De Lakenhal voor het ophalen van jassen en tassen, waarna ze gezamenlijk teruggaan naar school of naar huis.

1

1
Theo van Doesburg (Utrecht 1883-1931 Davos)
Portret van Nelly van Moorsel, z.j.
gouache op karton
inventarisnummer B 1238
bruikleen Instituut Collectie Nederland
(schenking Van Moorsel), 1981

2

2
Theo van Doesburg (Utrecht 1883-1931 Davos)
Portret van Pétro (Nelly van Moorsel) en profil,
ca. 1920
olieverf op paneel
inventarisnummer B 1230
bruikleen Instituut Collectie Nederland
(schenking Van Moorsel), 1981

3

3
Theo van Doesburg (Utrecht 1883-1931 Davos)
Portret van Pétro (Nelly van Moorsel), ca. 1922
potlood en aquarel op papier
inventarisnummer B 1237
bruikleen Instituut Collectie Nederland
(schenking Van Moorsel), 1981

1

2

3

1-2

Theo van Doesburg (Utrecht 1883-1931 Davos)
Vorstudie voor glas-in-lood Compositie VIII
(De Blauwpoortsburch met paard en wagen),
1917-1918
gouache
inventarisnummer B 1233 en B1234
bruikleen Instituut Collectie Nederland
(schenking Van Moorsel), 1981

3

Theo van Doesburg (Utrecht 1883-1931 Davos)
Compositie VIII, 1918-1919
glas-in-lood (Spangen)
inventarisnummer B 1273
bruikleen Instituut Collectie Nederland, 1992

6

WORKSHOP

LOCATIE SCHELTEMA COMPLEX, EVENTUEEL AFRONDEN IN DE KLAS

DUUR CA. 40 MINUTEN DOOR WORKSHOPBEGELEIDER

Opdrachtschrijving: De leerlingen werken vanuit een herkenbaar beeld via verschillende stappen naar een geheel abstract beeld toe.

Het proces van 'abstraheren' wordt uitgelegd aan de hand van een power-point presentatie.

1 KIEZEN [2 MINUTEN]

Ieder team kiest uit de zeven foto's één uitzicht. De foto's zijn gemaakt in de buurt van het voormalige atelier van Theo van Doesburg aan het Kort Galgewater.

2 SCHETSEN [5 MINUTEN]

De leerlingen maken met behulp van transparant papier een schets. Een leerling legt het doorzichtige vel (A5) op een deel van de foto en bepaalt welk deel van het uitzicht wordt uitgewerkt.

3 ABSTRAHEREN [5 MINUTEN]

De volgende leerling legt een nieuw doorzichtig vel op de schets en maakt van alle gebogen lijnen, rechte lijnen. De leerlingen kijken goed naar welke compositie ze toe willen werken en welk beeldelement het belangrijkste wordt. Daarnaast wordt bij deze stap bekeken welke blokken licht dan wel doner worden. Hierbij wordt aan de leerlingen gevraagd om goed te letten op licht en schaduw; van welke richting komt het licht. Op deze manier ontstaat een blokkenpatroon, vergelijkbaar met 'Compositie VIII (De Koe)' van Theo van Doesburg. Dit proces wordt 'abstraheren' genoemd.

4 VERGROTEN [5 MINUTEN]

De leerlingen vergroten de schets van een A5 naar een A3 vel. Een handig hulpmiddel hierbij is het maken van een denkbeeldig kruis. Het millimeterpapier helpt de leerlingen om de lijnen strakker en rechter maken.

5 OVERTREKKEN [5 MINUTEN]

Het millimeterpapier wordt met tape op een raam geplakt met daar overheen het tekenvel. De tekening wordt overgetrokken op het tekenvel.

6 INKLEUREN [5 MINUTEN]

Met behulp van tape, stiften en potlood ronden de leerlingen het werk af. De lijnen worden aangezet met zwarte tape of met een zwarte stift. Donkere vlakken worden ingevuld met zwart plakband. Voor de lichte vlakken wordt een geschikte kleur en een passend materiaalsoort gekozen.

7 PRESENTEREN [5 MINUTEN]

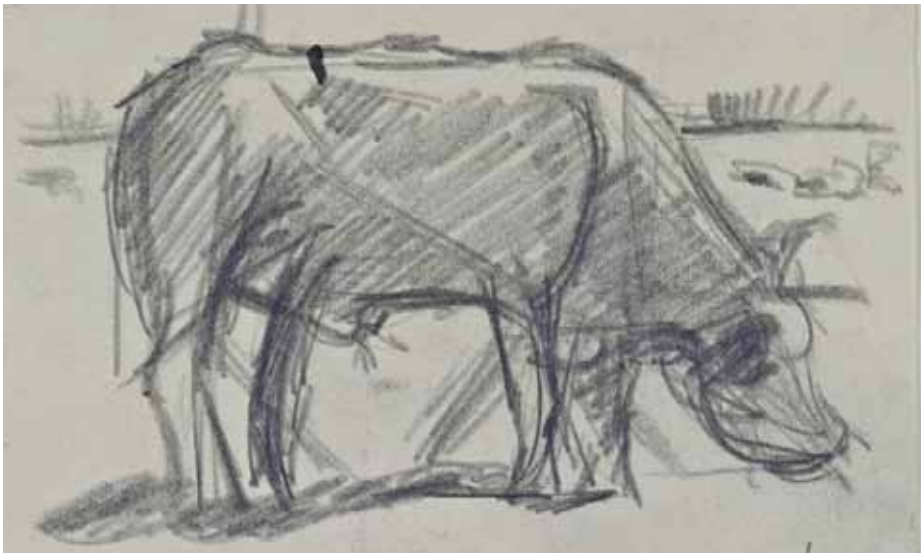
Aan het eind van de les worden alle kunstwerken op de grond neergelegd zodat de leerlingen elkaars werk kunnen bekijken. Ieder groepje licht zijn eigen werk kort toe. Per werkstuk wordt bekeken of te herleiden is welk uitzicht als uitgangspunt is gebruikt.

1

Theo van Doesburg (Utrecht 1883-1931 Davos)
studie voor Compositie (De Koe), ca. 1917
potlood op papier
Museum of Modern Art, New York
DIGITAL IMAGE © 2010
The Museum of Modern Art / Scala, Florence

2

Theo van Doesburg (Utrecht 1883-1931 Davos)
studie voor Compositie (De Koe), 1917
potlood op papier
Museum of Modern Art, New York
DIGITAL IMAGE © 2010
The Museum of Modern Art / Scala, Florence

1

2

3

Theo van Doesburg (Utrecht 1883-1931 Davos)
studie voor Compositie VIII (De Koe), ca. 1917
tempera, olieverf en houtskool op papier
Museum of Modern Art, New York
DIGITAL IMAGE © 2010
The Museum of Modern Art / Scala, Florence

4

Theo van Doesburg (Utrecht 1883-1931 Davos)
Compositie VIII (De Koe), ca. 1917
olieverf op doek
Museum of Modern Art, New York
DIGITAL IMAGE © 2010
The Museum of Modern Art / Scala, Florence

3

4

foto: Roos Geraets
Molen de Valk, Leiden
kleurenfoto

① SCHETSEN WAT JE ZIET!

② MAAK ER RECHTHOEKEN VAN!

Robbert Kiewiet
Doorbeelding van Molen De Valk, 2009
potlood op papier

7 VERWERKINSLES

LOCATIE IN DE KLAS DUUR CA. 30 MINUTEN DOOR DOCENT

De onderdelen 6 en 7 van de workshop kunnen klassikaal worden afgerond, als uw groep er in het museum niet aan toegekomen is. Geef in het bijzonder aandacht aan de laatste stap, het presenteren. Bespreek de verschillende resultaten in de klas en laat ieder groepje zijn eigen werk toelichten (zie stap 7: 'presenteren', p. 11).

8 SUGGESTIES VOOR VERVOLGOPDRACHTEN

1 COLLAGE

LOCATIE IN DE KLAS DUUR CA. 45 MINUTEN DOOR DOCENT

Opdrachtomschrijving: De leerlingen maken een collage op papier en verwerken hierin een aantal van de stappen zoals behandeld tijdens de workshop.

Voor een voorbeeld van Theo van Doesburg, zie pagina 12 en 13: vier composities met een koe van figuratief naar abstract.

2 ABSTRACT RELIËF IN KLEI

LOCATIE IN DE KLAS DOOR DOCENT

DUUR 1 X 45 MINUTEN [STAP 1 T/M 3] + 2 X 60 MINUTEN [STAP 4]

DOELEN

- _ Leerlingen kunnen werken vanuit waarneming;
- _ Leerlingen kunnen zich beeldend uitdrukken door middel van kleur, vorm en materiaal;
- _ Leerlingen kunnen begrippen zoals primaire kleuren, reliëf, geometrische vormen en abstractie toepassen in beeldend werk.

BENODIGDHEDEN

- Fijne chamotteklei, ongeveer 1 kilo per leerling
- Kleiplanken
- Spatels
- Mirettes
- Kleirollers
- Plankjes
- Keramiekoven
- Plakkaatverf
- Kwasten en/of penselen
- Potten met water om penselen uit te spoelen
- Vernis

OPDRACHTOMSCHRIJVING

De leerlingen maken een reliëf in klei, met geometrische vormen. Zij abstraheren hiervoor het uitzicht vanuit hun slaapkamerraam en laten zich daarbij inspireren door het werk van Theo van Doesburg (zie pagina 10).

1 FOTOGRAFEREN

Iedere leerling maakt een foto van het uitzicht vanuit zijn of haar slaapkamerraam en neemt een uitgeprinte versie in kleur mee naar school.

2 ABSTRAHEREN

De leerling legt een doorzichtig A5 vel op een deel van de foto en abstraheert dit deel tot een geometrische compositie. De leerlingen bekijken welk beeldelement het belangrijkste wordt en welke kleuren ze willen gebruiken.

3 UITWERKEN IN KLEI

Bovenstaande schets wordt door de leerlingen uitgewerkt in een kleitegel. Ga hierbij als volgt te werk:

- _ Maak van klei een bal en rol deze uit tot een tegel van 20 x 20 cm en 2,5 cm dikte;
- _ Markeer met een spatel de verschillende vormen in de juiste compositie op het kleitablet;
- _ Snijd met de spatel de restructen weg uit de kleitegel;
- _ Zorg daarbij dat de ondergrond van de tegel 1,5 centimeter dik is;
- _ Als de werkstukken goed droog zijn, kunnen ze in een keramiekoven worden gebakken.

4 HET BESCHILDEREN VAN DE RELIËFS

- _ De leerlingen starten met het maken van een kleurenontwerp op papier zodat ze zich een voorstelling kunnen maken van het eindresultaat;
- _ Iedere leerling schildert zijn reliëf in verschillende primaire kleuren;
- _ Als het schilderwerk droog is, kan het worden afgerond met het aanbrengen van een laag vernis.

5 OPTIE GROEPSWERKSTUK

Eventueel kunt u alle reliëfs op een plaat vastlijmen. Zo ontstaat er een groepswerkstuk dat opgehangen kan worden in het schoolgebouw.

9 TIPS EN LITERATUUR

TIPS

- _ Bespreek met de leerlingen de gedragsregels in het museum: jassen en grote tassen worden opgeborgen in afsluitbare kluisjes; eten en drinken is alleen op het voorplein toegestaan en in het museum moet de mobiele telefoon worden uitgeschakeld;
- _ Bezoek ter oriëntatie vooraf Museum De Lakenhal;
- _ Bezoek de website www.bemused.nl voor aanvullende programma-informatie en bekijk er de andere BeMused programma's.

LITERATUUR

Bakker, M., *Een Leidse brug in abstractie, uit: Bruggen*,
Den Haag, september 2007

Blok, Cor (eds.), *Nederlandse kunst vanaf 1900*,
Utrecht, 1994

CEVO, *Beeldende vorming GT*,
Syllabus centraal examen 2008 en 2009, 2007

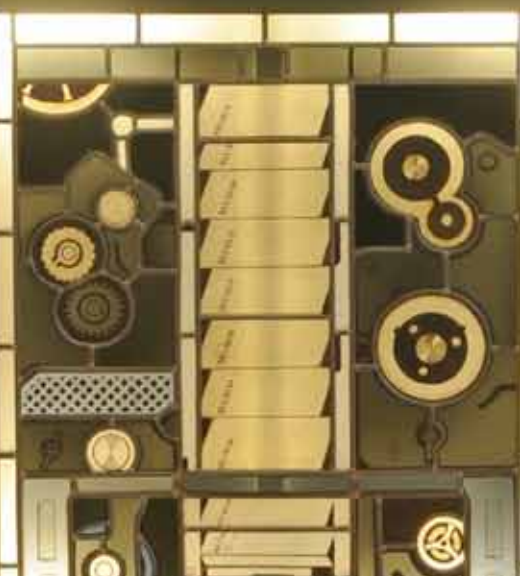
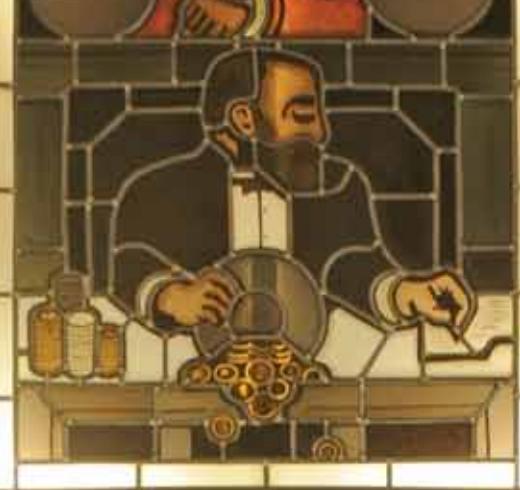
Hoek, Els e.a. (eds.), *Theo van Doesburg, oeuvre catalogus*,
Utrecht, 2000

Remmers, Fer e.a., *ZienderOgen Kunst*,
Den Bosch, 2006

Stichting leerplanontwikkeling (SLO), *Kunstkansen voor vmbo-leerlingen*,
Enschede, 2008

Wintgens Hötte, Doris e.a. (eds.), *Dageraad van de Moderne Kunst*,
Zwolle, 1998

Wintgens Hötte, Doris e.a. (eds.),
Van Doesburg & The international avant-garde. Constructing a new world,
Londen, 2009

Ramen gebouw Algemeen Handelsblad, Amsterdam, 1927-1928
ontwerp van Harm Kamerlingh Onnes (Zoeterwoude 1893-1985 Leiden)
uitgevoerd door glazenier Lou Asperslagh (1893-1949)
glas-in-lood
inventarisnummer E62
bruikleen Vereniging van Belangstellenden in De Lakenhal, 2004

DEZE HANDLEIDING HEEFT TEGENSTAND IN SAMENWERPING MET

Marloes van Dommele
medewerker publieksbegeleiding en educatie, Museum De Lakenhal

Joke Aerts
docent handvaardigheid, Da Vinci College Leiden

Ely Nijgh
docent tekenen, Andreas College Leiden

Roos Geraets
projectleider

Ankie Stoutjesdijk Grafisch Ontwerp
vormgever

Alle rechten voorbehouden © Museum De Lakenhal, 2010

BEMUSED DOOR DOORBEELDEN
DOCENTENHANDLEIDING PROGRAMMA
MUSEUM DE LAKENHAL